

УДК 629.7.083.03

КУЗЬМІН С.М., провідний науковий співробітник, кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник

ГРЕНЬ В.М., старший науковий співробітник

ЛЯШЕНКО В.О., старший науковий співробітник

АНАЛІЗ ВПЛИВУ КОНСТРУКТИВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ОСНОВНОЇ КАМЕРИ ЗГОРЯННЯ АВІАЦІЙНОГО ДВИГУНА НА ТЕМПЕРАТУРНЕ ПОЛЕ ГАЗІВ У ЇЇ ВИХІДНОМУ ПЕРЕРІЗІ

У статті приведені результати досліджень впливу основних конструктивних елементів основної камери згоряння на її температурне поле

Ключові слова: основна камера згоряння, газотурбінний двигун, температурне поле

З'ясування зв'язків конструктивного виконання основної камери згоряння (ОКЗ) авіаційного газотурбінного двигуна (ГТД) з її вихідними параметрами дає важливу інформацію при проектуванні, модернізації, ремонті та експлуатації елементів двигуна. ОКЗ ГТД відноситься до складних і відповідальних вузлів, від ступеня досконалості якої залежать основні характеристики двигуна та його надійність і ресурс. Вона є одним із основних вузлів ГТД, який значною мірою впливає на економічність, надійність, довговічність двигуна в цілому.

Аналіз фізики процесів, які відбуваються в ОКЗ, вичерпно глибоке їх розуміння допомагають більш достовірно та повно з'ясувати причини виникнення та розвитку негативних явищ в роботі ОКЗ, сутність появи різномірних несправностей, прогнозувати їх появу та своєчасно приймати ефективні запобіжні заходи.

Головне призначення ОКЗ – перетворення хімічної енергії палива в теплову та підведенню її до повітря, в результаті чого температура газів збільшується. Умовно робочий процес в ОКЗ можливо розподілити на декілька елементарних процесів: сумішоутворення, розпалювання, горіння паливо-повітряної суміші, стабілізація полум'я, змішування продуктів згоряння з вторинним повітрям, охолодження повітрям гарячих стінок жарової труби. Максимальна нерівномірність поля температури газу θ^{max} характеризується відношенням різниці найбільшої температури в даній точці поля $T_{Г^{*}max}^{*}$ і середньої температури газу $T_{Г}^{*}$ до різниці середньої температури газу і температури повітря за компресором $T_{К}^{*}$

$$\theta^{max} = \frac{T_{Г^{*}max}^{*} - T_{Г}^{*}}{T_{Г}^{*} - T_{К}^{*}}$$

Радіальна еюра середньої відносної температури газу визначається залежністю $\theta_i = f(\bar{n})$, де θ_i – середня відносна температура газу на i -му радіусі

вихідного перетину камери згоряння; $\bar{h} = \frac{h_i}{h}$ – відносна висота по i -му радіусу; h – висота вихідного перетину ОКЗ.

$$\theta_i = \frac{T_{\Gamma i}^* - T_K^*}{T_{\Gamma}^* - T_K^*},$$

де $T_{\Gamma i}^*$ – середня температура газу на i -му радіусі.

За умовами забезпечення міцності турбіни радіальна еюра відносної середньої температури газу (рис. 1) зазвичай задається такою, щоб максимальне значення $\theta_i^{max} = 1,1 \pm 0,05$ знаходилося на відносній висоті вихідного перерізу камери згоряння $\bar{h} = 0,6 \dots 0,75$. До кореневого і периферійного перерізу температура зменшується до $\theta_i = 0,85 \dots 0,9$ [1];

При всьому різноманітті конструктивних відмінностей, ОКЗ ГТД мають загальні основні вузли і елементи. Об'єм жарової труби можна умовно розділити на три частини: первинну зону горіння, проміжну зону і зону змішування. У первинній зоні горіння мають бути забезпечені умови для стабілізації полум'я по часу перебування паливо-повітряної суміші, температури продуктів згоряння та інтенсивності турбулентності потоку. Ці вимоги забезпечують високу повноту згоряння палива.

Проміжна зона призначена для завершення процесу згоряння палива. Вона є продовженням первинної зони горіння і дозволяє збільшити час перебування газів при високій температурі. Регламентоване підведення повітря в зону горіння по довжині жарової труби запобігає передчасному охолодженню газу і уповільненню хімічних реакцій, що забезпечує отримання максимальної повноти згоряння палива.

Надлишкове повітря, яке не бере участь у горінні палива і охолодженні стінок, подається в зону змішування жарової труби. У зоні змішування остаточно формується середня температура газу на вході в турбіну, радіальна еюра і температурна нерівномірність у вихідному перерізі камери згоряння.

У зону змішування повітря підводиться через один або декілька рядів отворів в стінках жарової труби.

Розміри і форма отворів оптимізуються по глибині проникнення струменів і ефективності їх змішування з основним потоком газу. На рис. 2 показано вплив підведення повітря в жарову трубу на характеристику поля температури газу.

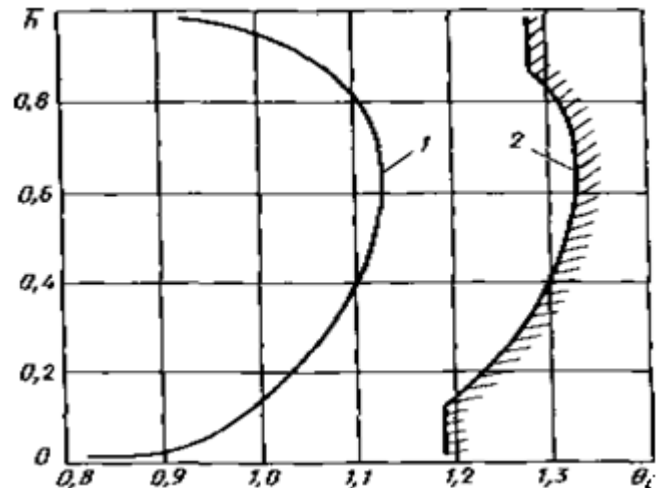

Рис. 1. Радіальна еюра температури газу: 1 – відносна середня температура; 2 – максимальна відносна температура (гранично допустима за умовами міцності турбіни)

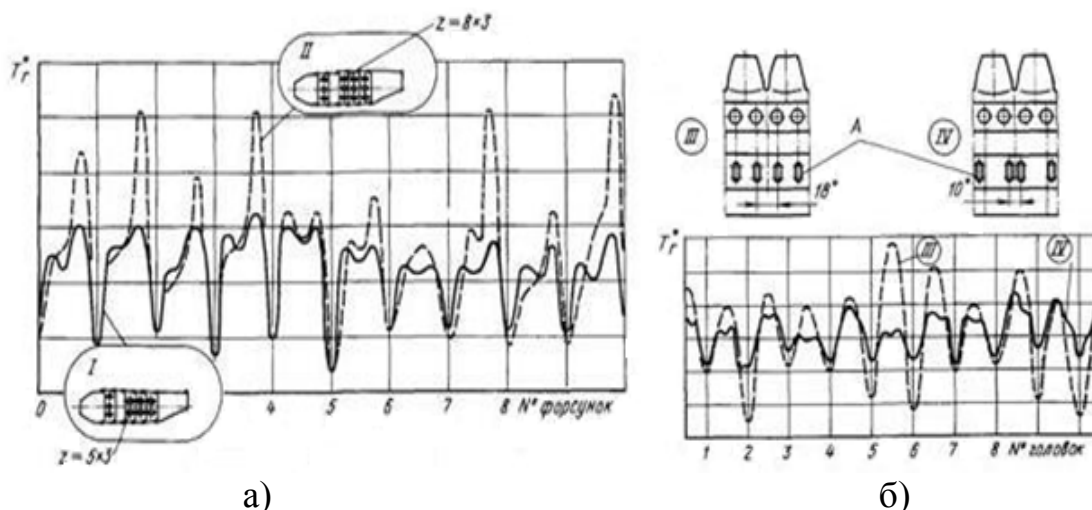

Рис. 2. Вплив підведення повітря в жарову трубу на поле температури газу на виході з ОКЗ:

а) – трубчасто-кільцева камера згоряння з 10-ма жаровими трубами (варіант I – три секції з 5-ма отворами в кожній ($z = 5 \times 3$), варіант II – три секції з 8-ма отворами в кожній ($z = 8 \times 3$), загальна площа отворів незмінна); б) – кільцева камера згоряння з 10-ма головками (варіант III – двадцять отворів А рівномірно розташовані по колу, варіант IV – двадцять отворів А з парним розташуванням отворів, загальна площа отворів незмінна)

Як показують дослідження [2], збільшення кількості отворів (рис. 2а) в секціях зони змішування жарової труби та оптимізація їх кутового положення (рис. 2б), при незмінній сумарній площі отворів, через які підводиться повітря для охолодження в цю зону, призводить до різкого зменшення рівня температурної нерівномірності газу у вихідному перерізі ОКЗ.

Крім того, зміна аеродинамічної структури течії і складу паливно-повітряної суміші в первинній зоні суттєво впливає на рівень нерівномірності температурного поля в перерізі жарової труби ОКЗ. Завдяки цьому з'являється реальна можливість впливати на рівень нерівномірності вихідного температурного поля за допомогою режиму роботи первинної зони ОКЗ, що можна використовувати як при доведенні і удосконаленні існуючих ОКЗ, так і при створенні нових.

Формування рівномірного газового потоку в ОКЗ залежить від організації робочого процесу в зоні горіння, а саме від відстані між форсунками, рівномірності розподілу палива і повітря за об'ємом жарової труби і завершеності процесу горіння в первинній зоні. Однією з причин збільшення рівня нерівномірності поля температур на виході з ОКЗ є неоднаковий розподіл палива по форсунках. Підтвердженням цього служить залежність рівня максимальної колової θ_{φ}^{max} та максимальної радіальної θ_r^{max} нерівномірності поля температур від початкової нерівномірності розподілу палива K_T , отриманих в результаті узагальнення експериментальних даних (рис. 3) [3].

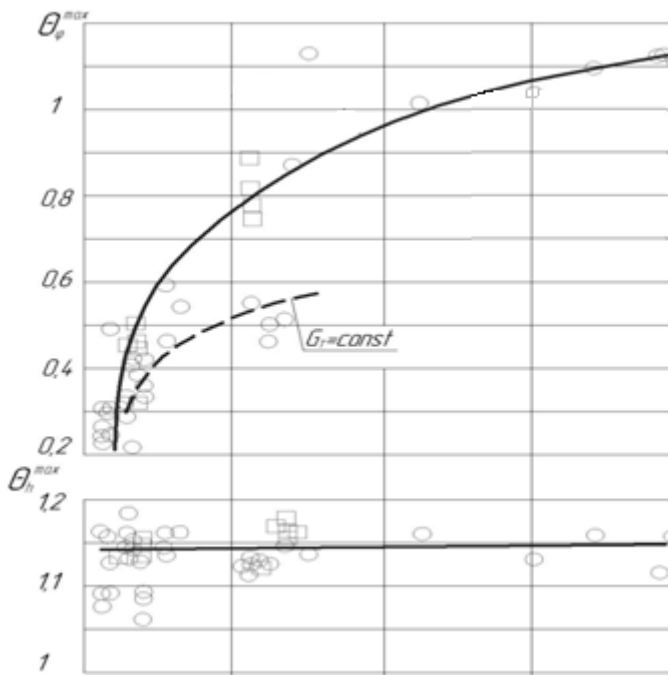

Рис.3. Вплив початкової нерівномірності розподілу палива по форсунках на характеристики вихідного поля температури газу ОКЗ

За мірою впливу зміни площі прохідних перетинів фронтального пристрою $\bar{F}_{\text{ФР}}$, зовнішнього $\bar{F}_{\text{ЗМ}}^{\text{З}}$ і внутрішнього $\bar{F}_{\text{ЗМ}}^{\text{ВН}}$ змішувачів (рис. 4) на вихідне поле температури та розподіл повітря по кільцевих каналах ОКЗ їх можна розташувати в наступному порядку: фронтальний пристрій, зовнішній змішувач, внутрішній змішувач [3].

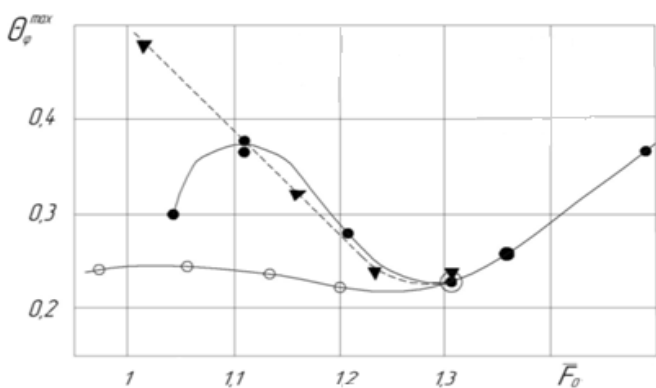

Рис. 4. Залежність впливу зміни прохідних перетинів фронтального пристрою та змішувачів на рівень колової нерівномірності поля температур

чого на струменях вторинного повітря відбувається догорання паливо-повітряної суміші, тобто змішувач формує вихідне поле температури газів догоранням паливо-повітряної суміші, що не згоріла в первинній зоні. Зміна розподілу повітря по

$$K_T = (q_{T \max} - q_{T \min}) / q_{T \text{ ср}} ,$$

де q_T – витрати палива через форсунки.

Значною мірою на формування максимальної колової нерівномірності ОКЗ ГТД впливає зона ($\theta_{\phi}^{\max} = 0,2 \dots 0,5$), в якій при невеликій зміні $K_T = 0,2 \dots 0,32$ рівень максимальної нерівномірності вихідного поля температур $\theta_{\phi}^{\max}$ змінюється приблизно в 2,5 рази, що пояснюється незавершеністю процесу в зоні горіння і догоранням паливо-повітряної суміші на струменях змішувача. Крім того на характеристики поля температури газу на виході з ОКЗ значний вплив здійснює глибина проникнення струменів вторинного повітря.

- Δ — $\bar{F}_{\text{ФР}}$
- $\bullet$ — $\bar{F}_{\text{ЗМ}}^{\text{З}}$
- $\circ$ — $\bar{F}_{\text{ЗМ}}^{\text{ВН}}$

Зміна площі прохідного перетину фронтального пристрою найбільше впливає на рівень колової і практично не впливає на максимальний рівень радіальної нерівномірності температурного поля. Це є прямим наслідком незавершеності процесу горіння в первинній зоні, внаслідок

змішувачах ($\bar{F}_0 = \Sigma F_0 / F_K$, де F_0 - площа отвору; F_K – площа вихідного перерізу за компресором ГТД) призводить до зміни рівня максимальної нерівномірності вихідного поля температур θ_{φ}^{max} та θ_h^{max} , що, в свою чергу, призводить до зниження рівня повноти згоряння і відкладенню нагару на внутрішній стінці жарової труби. Як показують результати дослідження [3], мінімальному рівню колової і радіальної нерівномірності відповідає область приблизно рівних витрат через змішувачі. Оскільки зовнішня обичайка жарової труби знаходиться під надлишковим перепадом тиску, то можна передбачити, що будь-які нерівномірності потоку на виході з дифузора здійснюють вплив на характеристики температурного поля газу в коловому напрямі. Мінімальне значення θ_{φ}^{max} досягається при реалізації шахового розташування струменів першого ряду і зовнішнього змішувача, що сприяє інтенсивнішому перемішуванню і вирівнюванню характеристик поля температури газу в коловому напрямку. Зміна геометричних розмірів змішувачів жарової труби найбільше впливає на рівень радіальної нерівномірності температурного поля на виході з ОКЗ.

Аналіз полів температур ряду двигунів, показав, що нерівномірність колового поля температур на виході ОКЗ ГТД доходить до $\pm 200^\circ\text{C}$ від середньої температури. Існуюча нерівномірність поля температур в коловому напрямі ставить соплові лопатки турбін в неоднакові теплові умови роботи і одночасно підсилює динамічне навантаження на робочі лопатки турбін.

Таким чином, основними причинами нерівномірності колового поля температур на виході ОКЗ ГТД є:

- нерівномірний розподіл повітря за об'ємом камери згоряння;
- неоднакові умови теплообміну між потоком газу і елементами проточної частини двигуна;
- відмінність витратних характеристик окремих форсунок;
- зміна геометричних форм стінок жарової труби в процесі експлуатації двигуна, внаслідок чого порушуються початковий розподіл вторинного повітря і умови теплообміну між потоком газу і стінками ОКЗ.

На практиці знання зв'язків конструктивного виконання ОКЗ ГТД з її вихідними параметрами знайшло свою реалізацію в обґрунтуванні відміни обов'язкових "вогневих" випробувань ОКЗ двигуна АЛ-31Ф на державному підприємстві "Луцький ремонтний завод "Мотор".

ЛІТЕРАТУРА

1. Вьюнов С.А., Гусев Ю.А. та ін. "Конструкция и проектирование авиационных газотурбинных двигателей". М. Машиностроение. 1989. -565 с.
2. Сенюшкин Н.С., Харитонов В.Ф. "Двухуровневая система моделирования камер ВРД". Авиационная техника: Известия вузов. 2010. № 4. С. 76 ... 78.
3. Гребенюк Г.П., Кузнецов С.Ю., Харитонов В.Ф. "Исследование температурного поля на выходе камеры сгорания". Вестник СГАУ. 2006. № 1(9).- С. 48 ... 53.

Надійшла до редакції 15.10.2013.